

Günlük Yaşam ve Sosyal Beceri Öğretimi

Dr. Meral Çilem Ökcün Akçamuş

Sosyal beceri - sosyal yeterlilik

Sosyal beceriler, çocukların akranları ve yetişkinlerle olumlu şekilde etkileşime girmesini sağlayan ve sosyal açıdan kabul edilebilir öğrenilmiş becerilerdir.

Sosyal yeterlilik?

- Bireyin bulunduğu ortamdaki bireylerle bağlama uygun olarak etkili ve uygun biçimde etkileşimde bulunabilmesi, yaşamında karşılaştığı olumlu ve olumsuz durumları yordayarak tepkilerini şekillendirmesini sağlayacak bilgi ve becerilere sahip olması ve gerekli yer, durum ve zamanlarda bu bilgi ve becerileri uygun biçimde kullanabilmesidir.

1. Sosyal beceriler öğrenilmiş davranışlardır.
2. Sosyal beceriler duruma özgüdür ve sosyal ortamlara göre farklılaşır.
3. Sosyal beceriler bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal kurallarına bağlı olan, sosyal ortamlarda olumlu ya da nötr tepkiler almasını ya da olumsuz tepkilerden kaçınmasını sağlayan becerilerdir.
4. Sosyal beceriler amaca yöneliktir ve birey tarafından belirlenen bir amaç için kullanılır.
5. Sosyal beceriler gözlenebilen becerilerin yanı sıra gözlenemeyen bilişsel ve duygusal elemanlardan oluşmaktadır.

Öğretim yöntemleri

- ▶ Doğrudan öğretim
- ▶ Bilişsel süreç
- ▶ Video model
- ▶ Etkinlik temelli öğretim
- ▶ Sosyal öyküler

Doğrudan öğretim

- ▶ Gereksinim oluşturma: beceri, becerinin uygunluğu, gerekliliği ve önemi hakkında bilgi verilir ve öğrencinin dikkati öğretime çekilir (hikaye okunabilir, tartışma yapılabilir, film izletilebilir)
- ▶ Hedef becerinin beceri basamaklarını oluşturma: hedef becerinin alt basamakları belirlenir
- ▶ Model olma
- ▶ Rol oynama / Rehberli uygulamalar
- ▶ Bağımsız alıştırmalar
- ▶ Genelleme

► Sosyal Beceri Öğretiminde Doğrudan Öğretim Basamakları

- Sosyal becerilerin doğrudan öğretimi genellikle aşağıdaki basamakları içermektedir:
- *Beceri ve neden önemli olduğunu (gerekçesini) açıklayın.* Açıklama öğretilecek becerinin beceri analizindeki basamaklarını içermelidir.
- **ÖRNEK:** Beceri: Arkadaşından kendisiyle birlikte oynamasını ister. “Bugün arkadaşlarımızdan bizimle oynamalarını nasıl isteyeceğimizi öğreneceğiz. Bir arkadaşınızdan sizinle oynamasını nasıl isteyeceğinizi öğrendiğinizde, tenefüste ve okuldan sonra birlikte sevdiğiniz oyunları oynayabileceksiniz. Ali, sen iple atlamayı seviyorsun. Bir arkadaşından seninle ip atlamasını isteyebilirsin. Seda, sen koşmayı seviyorsun. Bir arkadaşından seninle yakalamaca oynamasını isteyebilirsin.” (Öğretmen bu becerinin her bir öğrenciye ne tür faydalar sağlayacağına ilişkin örnekler vermeye devam edebilir.)

- ▶ “Burada bir arkadaşınıza sizinle oynamasını nasıl isteyeceğinizi görebilirsiniz.”
(beceri basamakları yazılı veya resimli olarak gösteren bir şemayı gösterir)
 - ▶ Hangi oyunları oynamayı sevdiğini düşün.
 - ▶ Hangi arkadaşından seninle oynamasını isteyeceğine karar ver.
 - ▶ Arkadaşının yanına git.
 - ▶ Arkadaşına bak ve nazikçe şöyle söyle “Benimle oynamak ister misin?”
 - ▶ Eğer arkadaşın “Hayır” derse başka bir arkadaşına sor.
- ▶ *Beceriye model olun.* Genellikle bu aşamada öğretmene diğer bir yetişkin veya yardımcı öğretmen yardım eder. Beceriye pek çok kez model olmanız gerekmektedir, ne kadar fazla örnek gösterirseniz öğrenciler de beceriyi nasıl sergilemeleri gerektiğini o kadar iyi anlarlar.
- ▶ **ÖRNEK:** “Size bir arkadaşınızdan sizinle oynamasını nasıl isteyeceğinizi göstereyim. Bahçede olduğumuzu varsayalım. Burada tek başıma duruyorum ama oyun oynamak istiyorum.”
- ▶ (Öğretmen kendi kendine konuşur): “Topla oynamak istiyorum. Umut’a benimle oynamak isteyip istemediğini soracağım...”
- ▶ (Öğretmen Umut’a yaklaşır): “Umut, benimle top oynamak ister misin?”
- ▶ (Diğer yetişkin veya akran): “Tabi ki! Ben topu getireyim.”

- ▶ *Beceriye ilişkin öğrencilerden geribildirim alın.* Öğretmen her bir öğrenciye doğru sergilediği her bir beceri basamağını açıklamasını ister.
 - ▶ ÖRNEK: “Hangi oyunu oynamak istediğime karar verdim mi?” (öğrencilerin cevaplarını alın);
 - ▶ “Bir arkadaşıma oynamak ister mi diye sordum mu?” (öğrencilerin arkadaşın ismini söylemesini sağlayın) ve benzeri.
- ▶ *Öğrencilerin beceriyi rol oynayarak canlandırmalarını sağlayın.* Her öğrenci beceriyi en az bir kez ve eğer gerekiyorsa daha fazla sayıda prova etmelidir.
- ▶ Öğrencilerin rol oynaması sırasında, diğer katılımcıların diğer öğrencilerin rollerini oynaması gerekmektedir. Katılımcılar ya sınıftaki diğer yetişkinler ya da tercihen engelli olmayan akranlardan seçilebilir.
- ▶ Her bir rol oynayarak canlandırma bireysel olarak öğrencilerin tercihlerini, tavırlarını vb. yansıtmalıdır. Eğer engelli olmayan akranlar etkinliğe katılıyorsa öncelikle onlar becerileri sergilemelidir.

- ▶ ÖRNEK: “Umut, bir arkadaşından seninle oynamasını istemek için şimdi senin sıran. Öğle yemeğinden sonra bahçede olduğumuzu varsayalım. Hangi oyunu oynamayı seversin?” vb. Öğretmen bahçedeki durumu yansıtmak için rol oynayarak canlandırmayı düzenler.
- ▶ Öğrencinin beceriyi sergilemesine ilişkin geribildirim sağlayın. Her bir rol oynayarak canlandırmadan sonra öğretmen rol oyununa ilişkin gruptaki diğer öğrencilerden geribildirim almalıdır. Öğretmen ayrıca rol oyununa katılan öğrenciye de geribildirim sunmalıdır.
 - ▶ ÖRNEK: (diğer öğrencilere) “Umut’un hangi oyunu oynamak istediğine ilişkin karar verdiğini gördünüz mü? Ne oynamak istedi? Arkadaşına nazikçe oynamak ister mi diye sordu mu?” vb.
- ▶ Rol oynama her bir öğrenci beceriyi yeterince sergileme fırsatı bulana kadar sürdürülür.
- ▶ *Genelleme etkinlikleri yaptırın.* Genelleme etkinlikleri her öğrenci rol oynama oturumları sırasında beceride ustalık gösterdikten sonra yapılır. Genelleme etkinliklerinin amacı hedef becerilerin doğal ortamlarda kullanımını kolaylaştırmaktır. Genelleme etkinlikleri, hedef becerilerin kullanılmasını gerektiren oyunları, öğrencilerin genelleme ortamlarında becerileri kullanımlarını kendilerinin takip ettiği kendini-yönetme stratejilerini ve genelleme ortamlarında hedef becerilerin kullanımına bağlı olarak pekiştireç sunulmasını içerebilir. Önemli bir genelleme stratejisi, sosyal becerilerin kullanılacağı çevrelerde sosyal beceri öğretimi yapmaktır (Frea, 1995). Örneğin, bir öğrenciye oyun oynamak ister mi diye sormak bahçede öğretilir. Selamlaşmaya tepkide bulunma koridorda ve servislerin durduğu yerde öğretilir.

Scheurmann, B. ve Webber, J. (2002). *Autism. Teaching does make a difference*. Canada: Thomson Learning (s.213)’ten alınmıştır.

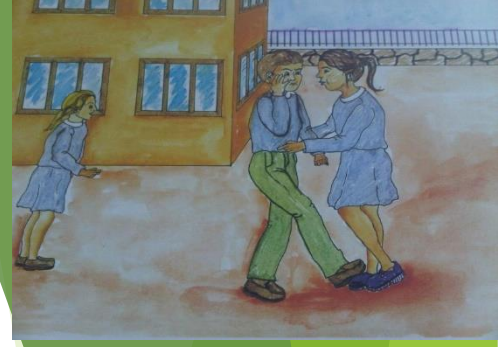
Bilişsel süreç yaklaşımı

- ▶ Problem çözme yaklaşımı
- ▶ Öğrenciye sosyal becerileri ayrı ayrı öğretmek yerine farklı sosyal durumlara karşılaştığı zaman baş edebileceği problem becerilerini kazandırmayı amaçlayan bir yöntemdir.
- ▶ Sosyal kodlama
- ▶ Sosyal karar verme
- ▶ Sosyal performans
- ▶ Sosyal değerlendirme

Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri öğretiminde izlenebilecek aşamalar aşağıda verilmiştir (Çıfci ve Sucuoğlu, 2005):

- ▶ 1. Öğrenciye neler yapılacağını özetleme, hedeflenen becerilerin neden öğrenilmesi gerektiğini açıklanması
- ▶ 2. Öğretilecek olan sosyal beceriye ilişkin hazırlanan ilk öykü resmi gösterilerek öykünün okunması
- ▶ 3. Aşağıdaki problem çözme aşamalarına model olunması, öyküyle ve resimle ilgili sorular sorulması ve yanıtlanması
 - ▶ a. Sosyal kodlama: Bireyin öykü ya da resimdeki etkileşimde ne olduğunu fark etme, sosyal ortamı/durumu betimleme, “Ne oldu?” sorusunu sorarak yanıtını vermesi.
 - ▶ b. Sosyal karar verme: Sosyal kodlama aşamasındaki sosyal durumda verilebilecek sosyal tepkilerin belirlenmesi, alternatif yolların sunulması ve sonuçlarının tartışılması, “Neler yapabilirim?” sorusuna cevap verilmesi
 - ▶ c. Sosyal davranışların ortaya konması: Bireyin alternatif davranışlardan en uygununa karar vermesi “Hangisini yapmalıyım?” sorusunu sorarak cevabını vermesi.
 - ▶ d. Sosyal değerlendirme: Bireyin sosyal duruma en uygun davranışa karar verip vermediğinin tartışılması, “Sonuçta ne olur?” sorusunu sorarak cevabını vermesi.

- ▶ 4. Üçüncü aşamada belirtilen aşamaları izleyerek çocuğun problem çözme yaklaşımını kullanması, kendisine sorular sorması ve yanıtlar vermesi sağlanır. Uygun olmayan cevapları düzeltilerek doğru tepkileri ödüllendirilir.
 - ▶ a. Sosyal kodlama
 - ▶ b. Sosyal karar verme
 - ▶ c. Sosyal davranışları ortaya konması
 - ▶ d. Sosyal değerlendirme
- ▶ 5. Üçüncü ve dördüncü aşamaların diğer öyküler için de uygulanması.

- Bilişsel süreç yaklaşımıyla “uygun olmayan dokunmaktan kaçınma” becerisi öğretimi
- Örnek Resim: Öykü: Zeynep teneffüste bahçede dolaşıyordu. Karşısına çıkan Can’a sarıldı ve öptü. Can başkalarının kendisini öpmesinden hoşlanmıyordu. Can kızdı ve ondan uzaklaştı.
- YÖNERGE: (Resim öğrenciye gösterilir). Bu resimde gördüğün öğrenciler senin gibi bir okula gitmektedirler. Şimdi resme dikkatle bak ve anlatılanları dinle.

UYGULAMA:

► 1. Öğretim sürecinde öğretmenin model olması:

Öğretmen aşağıda yer alan aşamaları kullanarak uygun olmayan dokunmaktan kaçınma becerisine model olur. Sözlü olarak ifade eder. Öğretmen “Arkadaşlarımıza uygun bir uzaklıkta durmamız, onlara sürekli sarılmaktan ve öpmekten kaçınmamız gerekmektedir. Ben Zeynep’in yerinde olsaydım, şunları yapardım.” Diyerek aşağıda yer alan aşamaları izler.

► A.Sosyal Kodlama: İlk kuralımız öyküde ne olduğunu anlamaktır. Ne oldu?

Öğretmen resimde “Ne oldu?” sorusunu sesli olarak kendisine sorar. Yanıtını sesli olarak verir. “Zeynep, teneffüste bahçede dolaşıyordu. Can’ı görünce ona da sarıldı ve öptü. Can bu durumdan hoşlanmadı ve ona kızdı.”

Öğretmen; “ilk önce kendime ‘Ne oldu?’ sorusunu sormalıyım ve yanıtlamalıyım.” Şeklinde yaptıklarını tekrar eder

► B. Sosyal Karar Verme: İkinci kuralımız bu durumda ne yapabileceğimize karar verebilmektir.

Öğretmen “Zeynep’in yerinde olsaydım ne yapabilirdim?” sorusunu kendisine sorar. Yapabileceği alternatif davranışları söyler. Her davranışın sonucunda “Ne olurdu?” sorusunu sorar ve yanıtlar.

Neler yapabilirim? (Alternatif davranışlar ve sonuçları üzerinde durulur.)

Can’a sarılmaz ve öpmezdim (Böyle davranırsam bana kızmaz ve benden dolayı rahatsız olmaz).

Can'ı gördüğümde ona yaklaşırdım. Onunla konuşurken sarılır öperim (Arkadaşarıma sürekli sarılmak ve öpmek uygun bir davranış değildir. Arkadaşlarım onları öpmemden ve sarılmamdan rahatsızlık duyarlar. Beni görünce benden uzaklaşmak isteyebilirler. Can gibi bazı arkadaşlarım da kızabilirler.).

Öğretmen; “Sonra kendi kendime ne yapabileceğimi sorar ve her davranışın sonucunda ne olacağını düşünürdüm.” Şeklinde söylediklerini tekrar eder.

► C. Sosyal Performans: Üçüncü kuralımız alternatif davranışlardan hangisini yapmaya karar veriysek onu söylemektir.

Öğretmen sesli olarak kendisine “Hangisini yapmalıyım?” sorusunu sorar ve yanıtını sesli olarak verir.

Hangisini yapmalıyım?

Can'a sarılmaz ve öpmezdim (Böyle davranırsam bana kızmaz ve benden dolayı rahatsız olmaz).

Öğretmen; “Hangisini yapacağıma karar veririm ve bunu söylerim.” Şeklinde bu basamaktaki işlemleri özetler.

- D. Sosyal Değerlendirme: Dördüncü kuralımız, karar verdiğimiz davranışı yaptığımızda sonuçta ne olacağını bilmektir. Öğretmen “Sonuçta ne olur?” sorusunu kendisine sorar ve yanıtlar.

Can’ı gördüğümde sarılmaz ve öpmezsem ne hissederim? (Karşımdaki kişiyi rahatsız etmediğim için sevinirim.)

Karşımdaki kişi/Can ne hisseder? (Rahatsız olmaz/uzaklaşmaz/kızmaz.)

Öğretmen bu öyküyle ilgili yapılan çalışmayı sonlandırır ve bir sonraki resim ve öyküye geçer.

► KAYNAK

Tekin-İftar, E. (2014). Otizm Spektrum Bozukluđu Olan Çocuklar ve Eđitimleri

Vuran, S. (2012). Sosyal Yeterliliklerin Geliştirilmesi. Ankara: Vize Yayıncılık